

Evaluation of the Effects of Implementing Structural Adjustment Policies in Urban Areas

Elahe Shakeri Mansour¹ , Mohammad Sheikhi²

1. Department of Social Planning, Faculty of Social Science, Allameh Tabataba'i University, Tehran, Iran

Email: e.shakeri@modares.ac.ir

2. (Corresponding Author) Department of Social Planning, Faculty of Social Science, Allameh Tabataba'i University, Tehran, Iran

Email: m.sheykhi@atu.ac.ir

ARTICLE INFO

ABSTRACT

Article type:

Research Paper

Article History:

Received:

25 March 2025

Received in revised form:

29 May 2025

Accepted:

5 July 2025

Available online:

3 August 2025

Keywords:

Direct and Indirect Effects,
Structural Adjustment,
Urban Areas,
MicMac Software.

Structural adjustment policies were a controversial topic in the 1980s. Through these policies and also financial supports, international institutions tried to assist developing countries. While some view these programs as a cause for economic growth, others argue them as responsible factors for numerous negative social and economic consequences. This study aims to evaluate the effects of these programs, particularly in urban areas. This research is applied and employs a descriptive-analytical methodology, specifically utilizing content analysis. Initially, the concept of structural adjustment policies and their indicators were defined and formulated based on literature. Subsequently, questionnaires were sent using the Delphi method, selected through purposeful sampling. Finally, to prioritize and assess the effects, the structural impact analysis method was applied using MicMac software. The findings categorize the effects of implementing these programs into four distinct areas: economic (formation of an informal economy, increased competitiveness, rising property prices, and changing economic roles of cities), socio-cultural (increased rural-urban migration, rising urban poverty, inequality and social deprivation, and reduced social services), spatial (horizontal expansion of cities, expansion of peri-urban areas, and changes in land use), and environmental (increased vulnerability of cities, development of informal settlements vulnerable areas, and reduced food security). Among these identified effects, horizontal expansion of cities, the formation of an informal economy, and changes in the economic roles of cities were considered as the most significant factors. Therefore, recognizing these effects and implementing appropriate measures in urban decision-making and policymaking can help mitigate the impacts of these programs.

Citation: Shakeri Mansour, E., Sheikhi, M. (2025). Evaluation of the Effects of Implementing Structural Adjustment Policies in Urban Areas. *Journal of Sustainable City*, 8(2), 65-83.
<http://doi.org/10.22034/jsc.2025.500248.1829>

© The Author(s)

Publisher: Iranian Geography and Urban Planning Association.

This is an open access article under the CC BY NC license (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>).

Extended Abstract

Introduction

Structural adjustment policies were one of the most controversial topics of the 1980s. These policies were implemented by international institutions, such as the International Monetary Fund (IMF), the World Bank, and regional development banks, in exchange for financial resources to assist developing countries. These reforms typically emphasize four general prescriptions: stabilization, liberalization, deregulation, and privatization of the economy.

The implementation of structural adjustment programs in developed countries has differed from that in developing countries. In some countries, economic adjustment has led to increased urban growth and the promotion of the role and status of cities, while in others, urban expansion has been accompanied by issues such as poverty and inequality, land speculation and land expansion, and a decline in the quality of life. Therefore, while these programs can cause economic growth and increased urbanization for cities, they can also lead to deprivation and inequality, increased poverty, environmental degradation, and other negative consequences. The main goal of this research is to answer the question: What effects have structural adjustment policies had on cities?

Methodology

This research is applied in terms of purpose and descriptive-analytical in terms of its nature and method, utilizing content analysis. A library-based method was employed to collect information, along with documents and databases on the subject. According to the research objectives, the structural adjustment policy was first defined, and its indicators and components were compiled using content analysis techniques. After determining the indicators, their effects were identified through further content analysis. Finally, based on the Delphi method, a group of approximately 20 experts (university professors and field specialists) was selected through judgmental or purposive sampling. The criteria for selecting experts included

theoretical expertise, practical experience, accessibility, and willingness and ability to participate in the research. These experts were chosen in a way to ensure the comprehensiveness of the viewpoints. For information processing, the structural interaction analysis method was used in MicMac software.

Results and discussion

The result of the interaction effects of 14 factors is formed based on the 14*14 matrix in four dimensions (economic, socio-cultural, physical and environmental). The findings indicate a repetition rate of 2 times and a saturation degree of 88.775%, which indicates that the selected factors have a great influence on each other. Of the total 174 evaluable relationships in the matrix, 22 relationships have a value of zero (factors do not affect or are not affected by each other); 46 relationships with a value of one have a weak influence on each other, 35 relationships with a value of 2 have relatively strong influential relationships, and 93 relationships have a value of 3, which means that the relationships between factors are many and have high effectiveness and influence. Also, in this system, the variables are mostly target and risky, so they are unstable systems.

Among the 14 factors examined in this study, several factors have had the most significant effects on cities, according to experts. These factors include the horizontal urban growth in the risk area, the formation of the informal economy, and the changing economic role of cities which have high impact and low impact.

Conclusion

The findings indicate that the effects of implementing these programs fall into four categories: economic (formation of an informal economy, increased competitiveness, rising property prices, and changing economic roles of cities), socio-cultural (increased rural-urban migration, rising urban poverty, inequality and social deprivation, and reduced social services), spatial (horizontal expansion of cities, expansion of peri-urban areas, and changes in land use), and environmental (increased vulnerability of cities, development of

informal settlements vulnerable areas, and reduced food security). Among these identified effects, horizontal expansion of cities, the formation of an informal economy, and changes in the economic roles of cities were considered as the most significant factors.

Examining the effects of implementing structural adjustment indicates that structural adjustment policies may have both positive and negative effects on urban development. On one hand, these policies may lead to austerity measures such as cuts in public spending on infrastructure projects, which can act as a barrier to urban development. On the other hand, structural adjustment policies may promote economic reforms that attract foreign investment and foster urban growth.

However, the overall impact on urban development will depend on various factors, including the specific policy measures implemented, the local context, and the effectiveness of governance in managing the changes resulting from these policies and the management and structure of cities. What is important is to identify these impacts and to take measures in urban decision-making and policy-making to

mitigate them. There is also a need for integrated planning approaches that take into account the spatial impacts of structural adjustment on urban and rural development, encourage policies that promote equitable distribution of resources and strengthen local economies.

Funding

This work is based upon research funded by Iran National Science Foundation (INSF) under project No.4015999.

Authors' Contribution

Authors contributed equally to the conceptualization and writing of the article. All of the authors approved the content of the manuscript and agreed on all aspects of the work declaration of competing interest none.

Conflict of Interest

Authors declared no conflict of interest.

Acknowledgments

We are grateful to all the scientific consultants of this paper.

ارزیابی اثرات اجرای سیاست‌های تعدیل ساختاری در مناطق شهری

الهه شاکری منصور^۱، محمد شیخی^۲۱- گروه برنامه‌ریزی اجتماعی، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه علامه طباطبایی، تهران، ایران. رایانامه: e.shakeri@modares.ac.ir۲- نویسنده مسئول، گروه برنامه‌ریزی اجتماعی، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه علامه طباطبایی، تهران، ایران. رایانامه: m.sheykhi@atu.ac.ir

چکیده

اطلاعات مقاله

نوع مقاله:

مقاله پژوهشی

تاریخ دریافت:

۱۴۰۴/۰۱/۰۵

تاریخ بازنگری:

۱۴۰۴/۰۳/۰۸

تاریخ پذیرش:

۱۴۰۴/۰۴/۱۴

تاریخ چاپ:

۱۴۰۴/۰۵/۲۳

سیاست‌های تعدیل ساختاری از موضوعات چالش‌برانگیز دهه ۱۹۸۰ است که از سوی مؤسسات بین‌المللی در ازای منابع مالی برای کمک به کشورهای درحال توسعه اجرا شده است. برخی این برنامه‌ها را عامل رشد اقتصادی و برخی دیگر آن‌ها را عامل بسیاری از پیامدهای منفی اجتماعی و اقتصادی می‌دانند. هدف این مطالعه ارزیابی اثرات اجرای این برنامه‌ها به‌ویژه بر روی شهرها می‌باشد. این پژوهش به لحاظ هدف کاربردی و با توجه به ماهیت و روش توصیفی-تحلیلی و از نوع تحلیل محتوا می‌باشد. ابتدا با استفاده از ادبیات نظری، مفهوم سیاست‌های تعدیل ساختاری و شاخص‌های آن تعریف و تدوین گردید و سپس با استفاده از روش دلفی که از طریق روش نمونه‌گیری قضوتی انتخاب شده‌اند؛ پرسشنامه‌هایی ارسال گردید. در نهایت برای اولویت‌بندی و ارزیابی اثرات از روش تحلیل اثرات متقابل ساختاری در نرم‌افزار MicMac استفاده شده است. یافته‌ها حاکی از آن است اثرات اجرای این برنامه‌ها شامل ۴ دسته اقتصادی (شکل‌گیری اقتصاد غیررسمی، افزایش رقابت‌پذیری، افزایش قیمت املاک و مستغلات و تغییر نقش اقتصادی شهرها)، اجتماعی-فرهنگی (افزایش مهاجرت‌های روستا-شهری، افزایش فقر شهری، نابرابری و محرومیت اجتماعی و کاهش خدمات اجتماعی)، کالبدی (گسترش افقی شهرها، گسترش مناطق پیرا شهری و تغییرات کاربری اراضی) و زیست‌محیطی (افزایش آسیب‌پذیری شهرها، توسعه سکونتگاه‌های خودانگیخته در مناطق آسیب‌پذیر و کاهش امنیت غذایی) می‌باشد. در میان اثرات شناسایی شده نیز گسترش افقی شهرها، شکل‌گیری اقتصاد غیررسمی و تغییر نقش اقتصادی شهرها از مهم‌ترین عوامل می‌باشند. بنابراین شناسایی این اثرات و اتخاذ تدابیر مناسب در تصمیم‌گیری‌ها و سیاست‌گذاری‌های شهری می‌تواند راهگشای کاهش اثرات این برنامه‌ها باشد.

واژگان کلیدی:

اثرات مستقیم و غیرمستقیم، تعدیل ساختاری، مناطق شهری، نرم‌افزار MicMac

استناد: شاکری منصور، الهه و شیخی، محمد. (۱۴۰۴). ارزیابی اثرات اجرای سیاست‌های تعدیل ساختاری در مناطق شهری. *مجله شهر پایدار*، ۸ (۲)،

۶۵-۸۳

<http://doi.org/10.22034/jsc.2025.500248.1829>

ناشر: انجمن جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری ایران

© نویسندگان

مقدمه

اصطلاح «تعدیل ساختاری»^۱ به اصلاحات سیاستی اطلاق می‌گردد که توسط مؤسسات مالی بین‌المللی، صندوق بین‌المللی پول، بانک جهانی و بانک‌های توسعه منطقه‌ای در ازای منابع مالی اجرا می‌شود. این اصلاحات معمولاً بر چهار نسخه کلی تثبیت، آزادسازی، مقررات‌زدایی و خصوصی‌سازی اقتصاد تأکید می‌کنند (Babb & Kentikelenis, 2018; Kentikelenis & Babb, 2019). از اوایل دهه ۱۹۸۰ صندوق بین‌المللی پول به‌عنوان مروج اصلی سیاست‌های تثبیت اقتصادی و بانک جهانی به‌عنوان مدافع سیاست‌های تعدیل ساختاری هر یک بر مبنای اهداف مأموریت خود تلاش می‌کنند تعبیر قابل‌توجهی از تعدیل اقتصادی به‌ویژه برای کشورهای درحال توسعه ارائه دهند. بین سال‌های ۱۹۸۰ تا ۲۰۱۴، تقریباً ۱۰۹ کشور از ۱۳۷ کشور درحال توسعه حداقل یک برنامه را اجرا نمودند (Stiglitz, 2002). سیاست‌های تعدیل ساختاری برای بهبود چشم‌انداز اقتصادی به‌ویژه برای متعادل نمودن اثرات توزیعی در زمینه افزایش نابرابری درآمد، به‌ویژه پس از بحران اقتصادی و مالی در کشورها نقش مهمی را ایفا نمودند (Salotti & Trecroci, 2018). در مقابل برخی از پژوهشگران (Alesina & Ardagna, 1997; Alesina & Perotti, 1997; Giavazzi & Pagano, 1990; Stiglitz, 2002)، بسیاری دیگر سیاست‌های تعدیل را منجر به افزایش مالیات‌ها به‌جای تعدیل در نرخ مالیات و در نتیجه افزایش نابرابری در درآمدها دانسته‌اند (Agnello & Sousa, 2014; Ball et al., 2013; Coenen et al., 2012; Woo et al., 2017).

در بسیاری از کشورهای درحال توسعه، تعدیل ساختاری تأثیرات قابل‌توجهی بر ساختارهای اجتماعی و اقتصادی شهرها بر جای گذاشته است (Loxley, 1990; Harris & Fabricius, 2005; Townroe, 1996). گیلبرت (۱۹۹۳) با استناد به شواهد زیادی از آمریکای لاتین، به‌عنوان پیشگامان اجرای این سیاست‌ها در جهان بیان می‌کند که کند شدن رشد شهری را می‌توان تا حد زیادی با رکود اقتصادی، برنامه‌های تعدیل ساختاری و اثرات سیاست‌های تشویق‌کننده بازار آزاد تفسیر نمود (Gilbert, 1993). در واقع سیاست‌های تعدیل ساختاری با تأثیر بر پارامترهای تجاری و مالی جهانی و طرحی که برای توسعه ارائه می‌دهند، مکانیسم بازار را در اولویت و دولت‌ها را به‌خوبی در پس‌زمینه قرار می‌دهند. باین‌حال، اگرچه این تأثیرات اولیه از نظر وسعت ملی و ماهیت اقتصادی دارند، اما منجر به مجموعه‌ای از تأثیرات بر فضای شهرها و مردم ساکن در آن شده‌اند. به‌عبارت‌دیگر، شرایط تحمیل‌شده برای تأثیرگذاری بر عملکرد اقتصاد ملی بر اقتصاد سیاسی شهری بازمی‌گردد و از این طریق برنامه‌های تعدیل شهرها را تغییر داده و منجر به افزایش جمعیت شهرها، ظهور اقتصاد اطلاعاتی، اقتصاد شهری در حال ظهور، تغییر در ماهیت صنعتی شهرها، کاهش کیفیت زندگی، افزایش نابرابری، سرمایه، فرار مغزها و کاهش دسترسی به غذا می‌گردند (Riddell, 1997: 1303).

یکی از اقدامات تعدیل ساختاری، انباشت سریع سرمایه بر اساس آزادسازی تجارت است که به گسترش شهرها دامن می‌زند. سوداگران با نقدینگی بادآورده حاصل از آزادسازی تجارت به دنبال راه‌هایی برای سرمایه‌گذاری می‌باشند که از این میان، املاک و مستغلات در مناطق حاشیه شهری از جذابیت خاصی برای آن‌ها برخوردار خواهد بود (Briggs & Mwamfupe, 2000: 806). در واقع، اجرای سیاست‌های تعدیل اقتصادی منجر به ایجاد بازندگان بیشتر از برندگان، توزیع مجدد ثروت و فرصت به نفع ثروتمندان می‌شود (Amin, 1998; Thomas & WWN 1997; Oxfam, 1999). مهم‌تر از آن، می‌توان گفت که اجرای این سیاست‌ها و عناصر همراه آن نه تنها فقر و نابرابری را ایجاد نموده است، بلکه مرزها و محتویات سیاست اجتماعی و نقش دولت‌ها را زیر سؤال برده و بازتعریف نموده است؛ به‌طوری‌که سیاست

مسکن، تولید و مقرون‌به‌صرفه بودن آن نیز از این فرآیندها مصون نبوده است (Aina et al, 2004). در واقع آزادسازی و مقررات‌زدایی، هر دو محور تعدیل ساختاری و تا حدی فعالیت‌های رانت‌جویانه، شرایط را برای سرمایه‌گذاری در بخش مسکن به‌ویژه در مناطق حاشیه شهری فراهم می‌نماید (Briggs & Mwamfupe, 2000: 807).

اجرای برنامه‌های تعدیل ساختاری در کشورهای توسعه‌یافته با کشورهای درحال توسعه متفاوت بوده است. در برخی از کشورها تعدیل منجر به افزایش رشد شهری و ارتقا نقش و جایگاه شهرها گردیده و در برخی دیگر گسترش شهر همراه با مسائلی همچون فقر و نابرابری، سوداگری زمین و گسترش زمین و کاهش کیفیت زندگی همراه بوده است. بنابراین درحالی‌که این برنامه‌ها می‌توانند رشد اقتصادی و افزایش شهرنشینی را برای شهرها به همراه داشته باشند؛ از سوی دیگر می‌توانند محرومیت و نابرابری، افزایش فقر، تخریب محیط‌زیست و غیره را در پی داشته باشند. از این‌رو هدف اصلی این پژوهش دستیابی به پاسخ این پرسش است که سیاست‌های تعدیل ساختاری چه اثراتی بر شهرها داشته‌اند؟

علیرغم کمبود مطالعات در خصوص تعدیل ساختاری و اثرات آن بر نواحی شهری، به برخی از تحقیقات که به‌طور غیرمستقیم با این بخش و در حوزه سیاست‌های تعدیل و پیامدهای آن پرداختند به شرح زیر اشاره می‌گردد:

شیرعلی (۱۳۹۹) در پژوهش خود با عنوان سیاست‌های تعدیل ساختاری دولت‌سازندگی و شاخص‌های فلاکت اقتصادی، از دو شاخص نرخ بیکاری و نرخ تورم برای محاسبه شاخص فلاکت و از سیاست آزادی‌سازی اقتصاد و قیمت‌ها به‌عنوان مبنای عمل سیاست تعدیل ساختاری استفاده نمود. نتایج حاکی از آن است شاخص فلاکت از دوره اول تا انتهای دوره سازندگی افزایش یافته که بیانگر بدتر شدن وضعیت اقتصاد جامعه است. همچنین نرخ تورم (از ۱۷.۴ درصد به ۴۹.۴ درصد) افزایش یافت که منجر به کاهش قدرت خرید و افزایش فشار بر روی قشر حقوق ثابت گردید. از سویی دیگر ارزش پول ملی کاهش یافت و نرخ برابری آن با دلار و سایر ارزهای معتبر به‌طور مستمر سقوط کرد.

فرزانه و حسینی (۱۳۹۹) در بررسی شیوه و نتایج اجرای برنامه تعدیل ساختاری در ایران، ابتدا به بنیان‌های نظری نئولیبرالیسم و تعدیل، سپس فرایند تاریخی و تبعات اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی آن در کشور را تحلیل نمودند. نتایج آن‌ها حاکی از آن است که این سیاست‌ها به رواج بیشتر سوداگری به‌ویژه در بخش واردات و خریدوفروش زمین و مستغلات انجامیده و در واقع برندگان این سیاست‌ها نیز صاحبان تجاری و مالی بوده‌اند.

حشمتی و همکاران (۱۴۰۳) در مطالعه خود با عنوان بررسی برنامه‌های تعدیل ساختاری بر ایجاد نابرابری اجتماعی (مطالعه موردی واحدهای تولیدی شهرستان اراک)، به این نتایج دست یافتند که خصوصی‌سازی ۷۷ درصد، آزادسازی اقتصادی و ایجاد بازار آزاد ارزی ۵۹.۴ درصد و عدم پرداخت یارانه ۵۱.۲ درصد بر نقش اجتماعی نابرابری اجتماعی در واحدهای تولیدی شهرستان اراک تأثیر داشته‌اند.

کونادو آگیمنگ^۱ (۲۰۱۱) در «برنامه‌های تعدیل ساختاری و استطاعت‌پذیری مسکن در قاهره، غنا» به این نتیجه می‌رسد که در طول دوره ۱۶ ساله، قیمت زمین به‌طور قابل‌توجهی افزایش یافته است. با این‌حال، تمامی این افزایش‌ها را نمی‌توان به‌طور کامل به این برنامه‌ها نسبت داد. شاخص‌های این برنامه‌ها از جمله کاهش ارزش پول و افزایش نرخ‌های بهره، تأثیر قابل‌توجهی بر مقرون‌به‌صرفه بودن مسکن داشته و قیمت املاک و مستغلات به سطوحی افزایش یافته که از توانایی‌های مالی بخش قابل‌توجهی از جمعیت غنا فراتر رفته است. افزایش چشمگیر قیمت املاک و مستغلات موانع قابل‌توجهی را برای سرپناه برای بسیاری از مردم غنا ایجاد نموده است و بنابراین باید بر سیاست‌هایی تأکید نمود که تولید مسکن و دسترسی به مسکن را به‌عنوان اجزای لاینفک اصلاحات اقتصادی مورد توجه قرار می‌دهند.

دانلادی^۱ و همکاران (۲۰۱۶) در «برنامه‌های تعدیل ساختاری در نیجریه و اثرات آن بر توسعه اجتماعی-اقتصادی ۱۹۹۵-۱۹۸۰»، به این نتیجه رسیدند که این برنامه‌ها منجر به سقوط صنایع تولیدی و کشاورزی، افزایش بیکاری و ناامنی اجتماعی و حتی فروپاشی دولت نیجریه شدند.

فورتسر^۲ و همکاران (۲۰۱۹) در «برنامه‌های تعدیل ساختاری چگونه بر نابرابری اثر می‌گذارد: تحلیلی متمایز از صندوق بین‌المللی پول ۱۹۸۰-۲۰۱۴» نابرابری ناشی از اجرای این برنامه‌ها را از طریق تجارب ۱۳۵ کشور طی دهه‌های ۱۹۸۰-۲۰۱۴ بررسی می‌کنند. نتایج حاکی از آن است اجرای این برنامه‌ها منجر به افزایش بیشتر نابرابری درآمدی در کشورهای وام‌گیرنده شده است. آن‌ها اذعان می‌کنند که با اجرای تعدیل ساختاری دگرگونی هویت، درگیری‌ها و بحران اقتصادی به اوج خود رسیده است.

آباح^۳ (۲۰۲۵) در مطالعه خود با عنوان «برنامه‌های تعدیل ساختاری و ثبات اجتماعی، اقتصادی و سیاسی کشورهای کمتر توسعه‌یافته از دهه ۱۹۸۰»، نشان می‌دهند این برنامه‌ها نه تنها به اهداف خود نرسیده‌اند، بلکه بحران‌ها را تشدید کرده‌اند. این برنامه‌ها شکاف در توزیع درآمد و فقر مطلق و بیکاری را افزایش داده‌اند و در نهایت بحران‌های سیاسی، ناآرامی اجتماعی و خشونت و فروپاشی اجتماعی را بر جای گذاشته است.

تقریباً سه دهه از ظهور اولین مقالات مرتبط با سیاست‌های تعدیل می‌گذرد، نتایج این پژوهش‌ها نشان می‌دهد که سیاست‌های تعدیل که از دهه ۱۹۸۰ در اکثر کشورهای در حال توسعه اجرا شد، متأسفانه منجر به نابرابری در ساختارهای اجتماعی و اقتصادی گردید. اما آنچه این پژوهش را از سایر پژوهش‌ها متمایز می‌سازد شناسایی اثرات اجرای این سیاست‌ها در مناطق شهری می‌باشد که در پژوهش‌های داخلی و خارجی نیز به این مسئله توجه چندانی نشده است. به لحاظ روش‌شناسی نیز نوآوری این پژوهش استفاده از روش تحلیل اثرات متقابل با استفاده از نرم‌افزار MicMac جهت شناسایی و تحلیل عوامل مؤثر حاصل از اجرای برنامه‌های تعدیل ساختاری بر شهرهاست که نسبتاً جدید بوده و وجه تمایز این پژوهش با سایر پژوهش‌ها به شمار می‌رود.

مبانی نظری

پژوهش‌هایی که بر اساس چارچوب نظری برنامه‌های تعدیل ساختاری انجام شده‌اند، به این نکته اشاره دارند که این برنامه‌ها به لحاظ نظری بر پایه رویکرد نئولیبرالیسم استوار هستند (مهدوی عادل و کلائی، ۱۳۸۹: ۲۷). در این نگرش، دولت نقشی در اقتصاد ندارد و انسان‌ها دولت را برای حمایت از حقوق خود به وجود می‌آورند؛ بنابراین بهترین نوع حکومت، حکومتی است که دولت کمترین مداخله را داشته باشد (کلارک، ۱۳۸۹: ۱۰۱). ماهیت و جوهر اصلی نئولیبرالیسم به‌طور کامل به تبعیت از ارزش‌های اقتصاد بازار و وجود یک جامعه‌محور بر بازار مربوط می‌شود (Coburn, 2000: 138). نئولیبرالیسم با استفاده از آموزه‌های اقتصاد کلاسیک، علاوه بر داشتن نگاهی حداقلی به دولت، به اصلاحات اقتصادی با حداکثر سرعت و بدون توجه به ظرفیت‌های نهادی اعتقاد دارد. بر اساس این دیدگاه، دولت به‌عنوان مانعی بزرگ در مسیر توسعه اجتماعی و اقتصادی شناخته می‌شود و بازار آزاد به‌عنوان راه‌حلی برای تمام مشکلات مطرح می‌گردد. بنابراین، ضروری است که اندازه دولت به هر نحو ممکن کاهش یابد تا اصلاحات اقتصادی به‌درستی انجام شوند (سبحانی و ملکی، ۱۳۸۸: ۳۶). استیگلیتز معتقد است: سیاست‌های نئولیبرالی به‌وضوح برای افزایش

1. Abah
2. Forster et al
3. Ogola

درآمد ثروتمندان تدوین می‌شوند، که این امر ناشی از کاهش مالیات‌ها و دستمزدهای پرداختی است. تئوری و توجیه ایدئولوژیک این سیاست‌ها بر این باور استوار است که افزایش درآمد و سود برای سرمایه‌داران، میزان سرمایه‌گذاری را افزایش می‌دهد و تخصیص منابع را بهینه می‌کند، که در نهایت منجر به اشتغال و رفاه برای همگان می‌شود. باین‌حال، واقعیت نشان می‌دهد که افزایش ثروت برای اقلیت، به رشد حبابی بازار سهام منجر می‌شود. نتولیبالیسم به‌عنوان یک ایدئولوژی اقتصادی، بر اصول بازار آزاد، خصوصی‌سازی و کاهش مداخله دولت تأکید دارد. این سیاست‌ها معمولاً با ادعای ایجاد عدالت اقتصادی از طریق سازوکارهای بازار توجیه می‌شوند، درحالی‌که در عمل به نفع ثروتمندان عمل کرده و نابرابری‌های اجتماعی را تشدید می‌کنند (Whitehead & Crawshaw, 2014: 20).

سیاست‌های تعدیل ساختاری نیز مطابق با مؤلفه‌های نتولیبالیسم در قالب ۵ جز شامل آزادسازی، کاهش ارزش پول، خصوصی‌سازی، مقررات‌زدایی و ریاضت اقتصادی اجرایی در کشورهای مختلف اجرایی شدند که در ادامه به تأثیر هر یک از این اجزا در بستر شهر پرداخته شده است.

سیاست‌های آزادسازی: سیاست‌های آزادسازی تأثیرات قابل توجهی بر توسعه شهری دارد و بر جنبه‌های مختلف اقتصاد و جوامع شهری تأثیر می‌گذارد. آزادسازی تجارت تراکم اقتصادی را به‌ویژه شهرهایی که دسترسی بهتری به بازارهای بین‌المللی دارند، تشویق می‌کند. این مسئله منجر به افزایش بهره‌وری و تخصص می‌شود و به نفع اقتصاد شهری است (Zhang & Wan, 2017). این سیاست‌ها همچنین می‌تواند بر صنایع و مشاغل محلی در مناطق شهری تأثیر بگذارد و منجر به تغییر در الگوهای اشتغال و فعالیت‌های اقتصادی در شهرها گردد. آزادسازی می‌تواند به‌طور قابل توجهی حق بیمه دستمزد شهری را به‌ویژه در مراحل اولیه آزادسازی افزایش دهد (Zhang et al, 2024; 8-9). در نهایت می‌توان گفت رابطه آزادسازی و توسعه شهری پیچیده است و به عوامل مختلفی از جمله ویژگی‌های جغرافیایی منطقه، مؤلفه‌های تجارت و سطح توسعه اقتصادی بستگی دارد (Jaumotte et al., 2013; Oberdabernig, 2013).

کاهش ارزش پول: کاهش ارزش پول ملی و اثرات آن پیامدهای گسترده‌ای برای مناطق شهری دارد. این پدیده می‌تواند به‌طور قابل توجهی بر پویایی اقتصادی، ساختارهای اجتماعی و توسعه شهری تأثیر بگذارد. کاهش ارزش پول معمولاً منجر به تورم می‌شود، زیرا هزینه کالاهای وارداتی افزایش می‌یابد. این می‌تواند به‌طور نامتناسبی بر جمعیت شهری که به این کالاها متکی هستند تأثیر بگذارد و منجر به افزایش هزینه‌های زندگی گردد. از سویی دیگر افزایش هزینه‌های زندگی ممکن است درآمد را به‌ویژه برای خانوارهای کم‌درآمد کاهش دهد و سطح فقر را در مناطق شهری تشدید نماید (Alazzawi & Hlasny, 2025:47). این کاهش ارزش می‌تواند به‌طور قابل توجهی چشم‌انداز بازار املاک و مستغلات را تغییر دهد و بر پویایی سرمایه‌گذاری، ارزش ملک و دسترسی به مسکن تأثیر بگذارد. کاهش ارزش پول منجر به افزایش قیمت املاک و هزینه‌های اجاره گردد؛ زیرا سرمایه‌گذاران به دنبال محافظت در برابر تورم هستند و در نتیجه بر قیمت مسکن برای ساکنان شهری تأثیر می‌گذارد. در مقابل، ممکن است جذابیت سرمایه‌گذاری در املاک و مستغلات را به‌ویژه برای سرمایه‌گذاران خارجی که به دنبال دارایی‌های کم ارزش هستند افزایش دهد. کاهش ارزش پول می‌تواند هزینه‌های ساخت‌وساز را افزایش دهد، به‌ویژه برای پروژه‌های وابسته به مواد وارداتی. این مسئله می‌تواند پیشرفت‌ها و ساخت‌وسازهای جدید را کند سازد و منجر به عدم تعادل عرضه و تقاضا در بازارهای مسکن شهری گردد (El Shaarawy et al, 2024; 282).

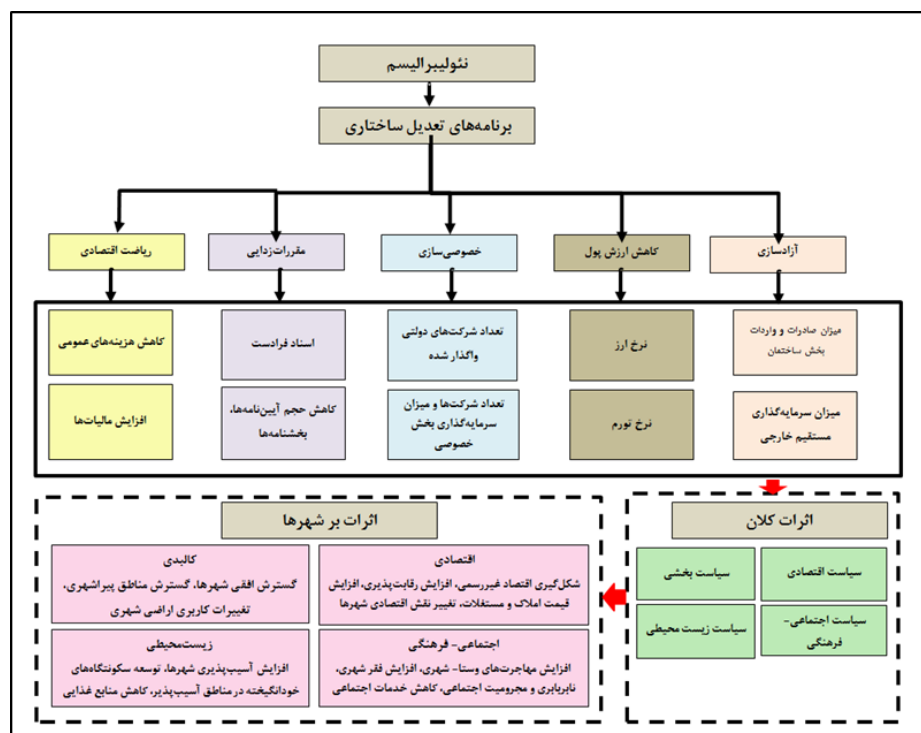
خصوصی‌سازی: خصوصی‌سازی که شامل انتقال مالکیت دارایی‌ها و خدمات عمومی به نهادهای خصوصی است، می‌تواند تأثیر قابل توجهی بر دسترسی و کیفیت زیرساخت‌ها و خدمات در مناطق شهری داشته باشد. خصوصی‌سازی می‌تواند با تغییر چشم‌انداز رقابتی، فرصت‌های سرمایه‌گذاری و ارائه خدمات ضروری بر توسعه شهری تأثیر بگذارد (Li &

(Li & Rama, 2023). همچنین می‌تواند منجر به کاهش برابری و دسترسی عمومی به خدمات ضروری شود. شرکت‌های خصوصی ممکن است سود را بر نیازهای عمومی اولویت دهند، که منجر به هزینه‌های بالاتر و کاهش خدمات در مناطق کم سودتر می‌گردد (Ntakana & Mbanda, 2019). علاوه بر آن، خصوصی‌سازی می‌تواند به برنامه‌ریزی شهری بازار محور منجر گردد که ممکن است منافع عمومی را نادیده بگیرد و منجر به کالایی شدن فضای شهری که می‌تواند منجر به از دست دادن کالاهای عمومی و افزایش رقابت برای منابع در شهرها گردد، شود (Li & Rama, 2023:5-6).

مقررات‌زدایی: پیامدهای مقررات‌زدایی بر شهرها می‌تواند به‌طور گسترده‌ای متفاوت باشد، بسته به زمینه‌های محلی، از جمله شرایط اجتماعی-اقتصادی موجود و چارچوب‌های نهادی دارد. در مناطق ثروتمند، مقررات‌زدایی می‌تواند باعث رشد مثبت و در مقابل، در مناطق پایین‌تر، ممکن است بدون برنامه‌ریزی کافی منجر به شهرنشینی سریع و کنترل نشده شود. همچنین مقررات‌زدایی می‌تواند افزایش قیمت املاک و مستغلات، افزایش اجاره و استطاعت‌پذیری مسکن را به همراه داشته باشد (Shrestha & Gurran, 2024;401).

ریاضت اقتصادی: این سیاست‌ها که شامل کاهش مخارج دولت و افزایش مالیات برای مدیریت بدهی عمومی است، می‌تواند تأثیرات قابل توجهی بر مناطق شهری داشته باشد. این سیاست منجر به کاهش خدمات عمومی شامل کاهش در برنامه‌های مراقبت‌های بهداشتی، آموزشی و رفاه اجتماعی در مناطق شهری می‌گردد و بر کیفیت زندگی ساکنان شهری تأثیر می‌گذارد. (Adisson & Artioli, 2020: 83-84; Theodore, 2020:4).

سیاست‌های تعدیل ساختاری علاوه بر اثرات کلان اقتصادی، بخشی، اجتماعی- فرهنگی و زیست‌محیطی، اثرات عمده‌ای بر شهرها دارند که این اثرات نیز در ۴ دسته اقتصادی، کالبدی، اجتماعی- فرهنگی و زیست‌محیطی قابل دسته‌بندی می‌باشند. نمودار ۱ فرآیند اثرگذاری برنامه‌های تعدیل ساختاری را بر شهرها نشان می‌دهد.

شکل ۱. چارچوب نظری پژوهش

روش پژوهش

این پژوهش به لحاظ هدف کاربردی و با توجه به ماهیت و روش توصیفی-تحلیلی می‌باشد. برای گردآوری اطلاعات از روش کتابخانه‌ای، بررسی اسناد و بانک‌های اطلاعاتی پیرامون موضوع استفاده است. با توجه به اهداف تحقیق، در ابتدا به تعریف سیاست تعدیل ساختاری و تدوین شاخص‌ها و گویه‌های آن بر اساس تکنیک تحلیل محتوا جدول (۱) و پس از تعیین شاخص‌ها بار دیگر با استفاده از تحلیل محتوا به شناسایی اثرات آن (جدول ۲) پرداخته شد. در نهایت نیز بر اساس روش دلفی گروه خبرگان حدود ۲۰ نفر (اساتید دانشگاه و صاحب‌نظران حوزه) از طریق نمونه‌گیری قضاوتی یا هدفمند انتخاب شدند. معیارهای انتخاب خبرگان شامل تسلط نظری، تجربه عملی، تمایل و توانایی مشارکت در پژوهش و همچنین دسترسی به آن‌ها بود. در تعیین تعداد خبرگان، اطمینان از جامعیت دیدگاه‌ها نیز مدنظر قرار گرفت. در پردازش اطلاعات از روش تحلیل اثرات متقابل ساختاری در نرم‌افزار MicMac استفاده شده است.

در این پژوهش جهت شناسایی شاخص‌های تعدیل ساختاری از منابع داخلی و خارجی استفاده شده است. در بسیاری از منابع خارجی برای اندازه‌گیری اثرات سیاست‌های تعدیل ساختاری از شاخص‌هایی همچون آزادسازی، خصوصی‌سازی، کاهش ارزش پول، ریاضت اقتصادی، نرخ تورم استفاده شده است. اما در عمل مهم‌ترین شاخص‌ها و سیاست‌های اجرایی برنامه تعدیل ساختاری که در مطالعات خارجی و داخلی از آن‌ها استفاده شده است به شرح جدول زیر می‌باشد:

جدول ۱. تحلیل محتوای شاخص‌های سیاست‌های تعدیل ساختاری

پژوهشگران	تاریخ	شاخص‌ها
بانک جهانی و صندوق بین‌المللی پول	۱۹۸۰	کاهش ارزش پول ملی؛ کاهش هزینه‌های عمومی کارکنان خدمات عمومی، کاهش بودجه بخش آموزش و بهداشت و غیره؛ خصوصی‌سازی‌های گسترده؛ کاهش یارانه‌های عمومی به برخی شرکت‌ها یا محصولات؛ ثابت ماندن حقوق و دستمزدها (برای جلوگیری از تورم)
احمد و لیپتون ^۱	۱۹۹۷	کاهش ارزش پول ملی؛ آزادسازی قیمت‌ها و تجارت؛ کاهش هزینه‌های عمومی دولت؛ خصوصی‌سازی و تعدیل نرخ بهره
کریسپ و کلی ^۲	۱۹۹۹	اصلاحات ساختاری؛ اصلاحات تجاری؛ اصلاحات مالی بازار؛ اصلاحات بازار نیروی کار؛ خصوصی‌سازی خصوصی‌سازی شرکت‌های دولتی و خدمات ارائه‌شده توسط دولت؛ کاهش هزینه‌های دولت؛ جهت‌گیری اقتصاد برای ارتقای صادرات؛ آزادسازی تجارت و کاهش تعرفه واردات؛ افزایش نرخ بهره؛ حذف یارانه‌های دولتی برای اقلام مصرفی مانند غذا، سوخت و دارو؛ افزایش مالیات؛ کاهش ارزش پول ملی؛
گردزی ^۴	۲۰۰۴	خصوصی‌سازی؛ کاهش ارزش پول ملی؛ افزایش قیمت نفت و برق؛ افزایش مالیات بر فروش؛ کاهش عوارض واردات؛
ابردابرنیگ ^۵	۲۰۱۰	کاهش نرخ تورم؛ کاهش ارزش پول؛ کاهش کسری بودجه از طریق کاهش هزینه‌های عمومی؛ آزادسازی تجارت؛ اصلاحات بازار کار؛ قدرت سیاسی؛
مارس ^۶	۲۰۱۱	بازار آزاد (خصوصی‌سازی و مقررات‌زدایی) و کاهش موانع تجاری؛ سیاست‌های پولی محدوده‌کننده با هدف کاهش تورم؛ آزادسازی دستمزدها و قیمت‌ها (به‌ویژه در بخش کشاورزی)؛ نرخ بهره و قوانین (سرمایه‌گذاری‌های خارجی)؛ خصوصی‌سازی بنگاه‌ها و خدمات عمومی؛ کاهش بوروکراسی اداری و هزینه‌های عمومی؛
فورتسر و همکاران ^۷	۲۰۱۹	تولید ناخالص داخلی؛ آزادسازی تجاری (واردات و صادرات بر حسب تولید ناخالص داخلی و سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی)؛ میزان تورم؛ نرخ بیکاری
احمدی و مهرگان	۱۳۸۴	نرخ بیکاری؛ نرخ تورم؛ نسبت مخارج اجتماعی دولت به تولید ناخالص داخلی؛ نرخ ارز و نسبت صادرات به

1. Ahmed & Lipton
2. Crisp & Kelly
3. Bhutta
4. Gardezi
5. Oberdabernig
6. Mars
7. Forster

تولید ناخالص ملی؛ درجه آزادی اقتصاد؛ نسبت مالیات بر مشاغل و ثروت به تولید ناخالص داخلی؛ نرخ رشد اقتصادی؛		
تضعیف یا کاهش رسمی ارزش پول ملی؛ کاهش یا حذف یارانهها؛ افزایش نرخهای بهره؛ افزایش مالیات کالاها و خدمات و همچنین افزایش مالیات پرداختی مصرفکنندگان برای درمان و آموزش و سایر خدمات همگانی؛ آزادسازی واردات؛ خصوصی سازی؛ کاهش حجم و اندازه دولت در اقتصاد؛ تعدیل نیروی انسانی؛	۱۳۹۵	یاراحمدی
کاهش نقش دولت؛ کاهش ارزش پول ملی؛ آزادسازی تجارت به ویژه رفع موانع واردات؛ خصوصی سازی بنگاهها؛ آزادی ورود و خروج سرمایه؛ انجام اصلاحات نهادی؛ مساعدت دولت در زمینه صادرات به ویژه مواد خام، تولیدات اولیه و صادرات سنتی؛ پذیرش اصل رقابت در عرصه اقتصاد؛ دریافت وامهای کلان از مؤسسات بین المللی؛ شاخصهای به کاررفته جهت تحلیل (افزایش تورم؛ افزایش نرخ ارز؛ کم توجهی به بخش کشاورزی)	۱۳۹۹	شیرعلی
کاهش ارزش پول ملی؛ تعدیل نیروی کار؛ افزایش تورم؛ کاهش نسبت مخارج دولت در آموزش به تولید ناخالص؛ واگذاری سهم بانکهای دولتی و خصوصی سازی مؤسسات مالی و بانکها؛ موقتی سازی اشتغال (واگذاری امور پشتیبانی دستگاههای اجرایی بخش غیردولتی)	۱۳۹۹	فرزانه و حسینی

پس از بررسی منابع متعدد داخلی و خارجی در نهایت ۵ شاخص اصلی آزادسازی، کاهش ارزش پول، خصوصی سازی، مقررات زدایی و ریاضت اقتصادی برای تعریف مفهوم برنامه های تعدیل ساختاری دسته بندی شدند. همان گونه که اشاره گردید جدول (۲) اثرات اجرای برنامه های تعدیل ساختاری بر شهرها را بر اساس تحلیل محتوای متون نشان می دهد.

جدول ۲. اثرات اجرای برنامه های تعدیل ساختاری بر شهرها

اثرات	پژوهشگران
تغییر نقش شهرها، تغییر در تقسیم نیروی کار، تغییر در حکمروایی شهری، سیاستهای زمین شهری، افزایش آسیب پذیری شهری، توزیع جمعیت شهری در کلان شهرها، تخصیص مجدد کاربری اراضی شهری، کاهش جمعیت در نواحی مرکز شهرها و گسترش و توسعه نواحی پیرامونی	Hamza & Zetter, 1998
گسترش شهرنشینی، توزیع مجدد نیروی کار و فضاهای شهری، تحرکات جمعیتی در شهرها	Harris, 1994
کاهش کیفیت استانداردهای زندگی در شهرها، فقرای شهری، افزایش آسیب پذیری شهرها	Burgess et al., 2000
افزایش رقابت پذیری در شهرها، بهره گیری از نیروی کار ارزان، استفاده از زمینهای ارزان جهت احداث صنایع، افزایش آسیب پذیری شهرها	Rakodi, 1994
کاهش کیفیت زندگی در شهرها، گسترش افقی شهرها، تغییر الگوهای کاربری اراضی شهری، تغییر نقش شهرها	Pugh, 1995, Townroe, 1996; Harris & Fabricius, 2005
افزایش غیررسمی تر در شهرها، افزایش فرصت دسترسی به زمین و مکانهای مسکونی، اثرات منفی بر محیط زندگی و افزایش آسیب پذیری در شهرها	Sen, 1996
افزایش مهاجرت های روستایی به کلان شهرها و مراکز شهر، گسترش شهرها، نابرابری های روستایی- شهری، دخالت دولت ها در تأمین مسکن، تغییر شکل و فرم شهرها، تغییر نقش اقتصادی شهرها، تدوین سیاست های جدید شهری	Stren, 1996; Becker et al, 1994
افزایش گسترش افقی شهرها، مهاجرت گسترده روستا- شهری، نابرابری های روستایی- شهری، کاهش کیفیت زندگی، افزایش قیمت محصولات روستایی، کاهش هزینه های آموزش	Killick, 1995; Jamal, 2003; Hyden and Karlstorm, 1993
تبدیل شهر به کانون فعالیت های صنعتی و ارائه خدمات و زیرساخت ها، افزایش هزینه های زندگی در شهرها، کاهش خدمات شهری، عرضه مواد غذایی وارداتی ارزان به بازارهای شهری، حذف یارانه ها و افزایش قیمت مواد غذایی در شهرها، کاهش خدمات آموزشی در شهرها	Becker et al, 1994; Potts, 1997; Bates, 2007
شکل گیری اقتصاد غیررسمی در خیابان های شهر، از بین رفتن بسیاری از مشاغل در شهرها، کاهش خدمات شهری، سخت شدن شرایط زندگی در شهرها	Armstrong & McGee, 2013
تغییر اقتصاد شهری از اشتغال در بخش دولتی و صنایع به اشتغال در بخش خدمات و غیررسمی، کاهش کیفیت زندگی در شهرها، وجود ناامنی در شهرها، افزایش آسیب های اجتماعی همچون زباله گردی، تکدی گری و دزدی، افزایش نابرابری در شهرها، خروج پول از کشور، فرار مغزها، کاهش منابع غذایی و تهدید امنیت غذایی برای شهروندان	Riddell, 1997

Anyinam, 1994; Lugalla, 1993; Turshen, 1990	افزایش هزینه‌های زندگی در شهرها، کاهش دستمزدها و کاهش خدمات اجتماعی همچون سلامت و آموزش در شهرها، بدتر شدن وضعیت مسکن
Yeboah, 2000	گسترش افقی شهر، رشد جمعیت شهرها، افزایش مهاجرت‌های روستا- شهری، افزایش تراکم جمعیت، گسترش مناطق ساخته‌شده در شهرها، افزایش تراکم ساختمانی، الحاق قانونی زمین به شهر، تجاوز و یا گسترش غیرقانونی شهرها به روستاها و باغات و اراضی کشاورزی، شکل‌گیری سکونتگاه‌های خودانگیخته و برنامه‌ریزی نشده، تراکم کم در مناطق پیرا شهری، افزایش تقاضا برای مسکن
McGee, 2008; Gilbert 1993	شکل‌گیری الگوهای فضایی جدید شهرها، تغییر کارکرد و نقش شهرها، کوچک شدن مراکز شهرها، قطبی شدن و شکل‌گیری شهرهای چند هسته‌ای، گسترش مناطق پیرا شهری
Cobbe, 1993; Daddieh, 1995; McCarthy Arnolds, 1994; Thiessen 2003; Logan, 1995; Herbst, 1991; Muenen, 1995; Fashoyin & Matanmi, 1996; Mikell, 1995	کاهش خدمات آموزشی، بهداشتی، اشتغال، کاهش توسعه روستایی
Konadu-Agyemang, 2001	افزایش چشمگیر قیمت املاک و مستغلات، کاهش ارزش پول و تأثیر آن بر حمل‌ونقل عمومی، وابستگی به منابع خارجی و تأثیر آن بر بخش مسکن، افزایش قیمت مصالح ساختمانی
Anyinam, 1994	کاهش دستمزدها در شهرها، کاهش سطح خدمات اجتماعی، گسترش بیکاری، کاهش تولیدات کشاورزی و افزایش جمعیت روستاها
Harris & Fabricius, 2005	زوال و انحطاط در برخی مناطق شهرها، رشد صنایع بیمار در شهرها و گسترش آن فراتر از مرزهای شهری، زیرساخت‌های نامناسب شهری، کاهش خدمات، از بین رفتن بسیاری از مشاغل، تخریب کیفیت زیست‌محیطی، کاهش تقاضا برای زمین‌های واقع در خطوط ریلی قدیمی، افزایش حجم و جریان سرمایه در شهر، افزایش قیمت زمین، افزایش بخش غیررسمی شهرها، شکل‌گیری مجتمع‌های تجاری و خدمات حرفه‌ای در خارج از اقتصاد شهر، شکل‌گیری ائتلافات جدید در شهرها (شامل مقامات شهری، اتاق بازرگانی، انجمن‌های تجاری، انجمن‌های صنایع‌دستی و اتحادیه‌های کارگری، دانشگاه‌ها، سازمان‌های غیردولتی، احزاب و گروه‌های شهروندی)
Moyo, 2000	تغییر در ارزش مبادله‌ای زمین، تغییر در مالکیت زمین، تغییر کاربری زمین و توزیع مجدد زمین در شهرها

یافته‌ها

جدول (۳) برآیند اثرات متقابل ۱۴ عامل را بر اساس تشکیل ماتریس ۱۴×۱۴ در چهار بعد (اقتصادی، اجتماعی- فرهنگی، کالبدی و زیست‌محیطی) نشان می‌دهد. نتایج این جدول بیانگر تعداد تکرار ۲ بار و در درجه پرشدگی ۸۸.۷۷۵ درصد است که نشان می‌دهد عوامل انتخاب‌شده تأثیر زیادی بر هم داشته‌اند. از مجموع ۱۷۴ رابطه قابل ارزیابی در ماتریس، ۲۲ رابطه عدد صفر (عوامل بر همدیگر تأثیر نداشته یا از همدیگر متأثر نشده‌اند)؛ ۴۶ رابطه با مقدار یک دارای تأثیر ضعیف نسبت به هم، ۳۵ رابطه با عدد ۲ دارای روابط اثرگذار نسبتاً قوی و همچنین ۹۳ رابطه عدد ۳ دارند و این بدان معناست که روابط بین عوامل زیاد است و از تأثیرگذاری و تأثیرپذیری بالایی نیز برخوردارند.

جدول ۳. تحلیل اولیه داده‌های ماتریس و اثرات متقابل تعدیل ساختاری بر شهرها

شاخص	اندازه ماتریس	تعداد تکرار	تعداد صفر	تعداد یک	تعداد دو	تعداد سه	مجموع	درجه پرشدگی
مقدار	۱۴	۲	۲۲	۴۶	۳۵	۹۳	۱۷۴	۸۸.۷۷۵%

در تحلیل پلان تأثیرگذاری و تأثیرپذیری عوامل بر اساس روابط آن‌ها، نرم‌افزار MicMac مختصات هر یک از اثرات در پلان، موقعیت و جایگاه آن‌ها را در صفحه پراکندگی خود مشخص می‌کند. شیوه توزیع و پراکندگی متغیرها در نمودار

وضعیت آن‌ها به شدت تحت تأثیر عوامل دیگر قرار دارد. متغیرهای تأثیرپذیر عبارت‌اند از: افزایش آسیب‌پذیری شهرها و کاهش امنیت غذایی.

❖ ناحیه چهارم: متغیرهای مستقل: این متغیرها تحت تأثیر سایر متغیرهای سیستم قرار نمی‌گیرند و همچنین بر آن‌ها تأثیری ندارند. به عبارت دیگر، تأثیرگذاری و تأثیرپذیری آن‌ها بسیار محدود است. این متغیرها نه باعث توقف یک متغیر اصلی می‌شوند و نه موجب تکامل و پیشرفت آن در سیستم خواهند شد. تنها متغیر مستقل این سیستم کاهش خدمات اجتماعی می‌باشد. با توجه به پلان در این سیستم، متغیرهای گسسته، متغیرهای اهرمی ثانویه و متغیرهای تنظیمی وجود ندارد.

جدول ۴. میزان اثرگذاری و اثرپذیری مستقیم و غیرمستقیم هر یک از عوامل

عوامل	شاخص‌ها	اثرگذاری مستقیم	اثرپذیری مستقیم	اثرگذاری غیرمستقیم	اثرپذیری غیرمستقیم
اقتصادی	شکل‌گیری اقتصاد غیررسمی	۸۳۵	۵۳۱	۸۵۰	۵۵۰
	افزایش رقابت‌پذیری	۸۱۰	۷۵۹	۷۹۸	۷۵۷
	افزایش قیمت املاک و مستغلات	۶۵۸	۷۸۴	۶۸۱	۷۸۰
	تغییر نقش اقتصادی شهرها	۷۰۸	۵۰۶	۶۵۷	۵۱۰
اجتماعی-جمعیتی	افزایش مهاجرت روستا-شهری	۸۶۰	۶۸۳	۸۶۷	۶۶۶
	افزایش فقر شهری	۶۵۸	۸۶۰	۶۹۲	۸۴۵
	نابرابری و محرومیت اجتماعی	۷۵۹	۸۳۵	۷۸۵	۸۱۹
	کاهش خدمات اجتماعی	۵۵۶	۴۰۵	۵۴۸	۴۰۹
کالبدی	گسترش افقی شهر	۷۸۴	۷۸۴	۷۶۵	۷۸۵
	گسترش مناطق پیرا شهری	۸۸۶	۷۸۴	۸۷۵	۷۹۱
	تغییرات کاربری اراضی	۷۸۴	۸۱۰	۷۷۰	۸۰۸
زیست‌محیطی	افزایش آسیب‌پذیری شهرها	۵۳۱	۸۶۰	۵۱۰	۸۴۴
	توسعه سکونتگاه‌ها در مناطق آسیب‌پذیر	۸۳۵	۶۵۸	۸۲۸	۶۹۵
	تهدید امنیت غذایی	۳۲۹	۷۳۴	۳۳۷	۷۳۵

از میان ۱۴ عامل بررسی شده در این پژوهش، چند عامل مهم‌ترین اثرات را با نظر کارشناسان بر شهرها داشته‌اند. این عوامل شامل گسترش افقی شهرها در ناحیه ریسک، شکل‌گیری اقتصاد غیررسمی و تغییر نقش اقتصادی شهرها در ناحیه یک که از تأثیرگذاری بالا و کمترین تأثیرپذیری برخوردارند.

بحث

در این پژوهش به ارزیابی اثرات اجرای سیاست‌های تعدیل ساختاری بر روی شهرها پرداخته شد که ابتدا با استفاده از تحلیل محتوای مطالعات پیشین، اثرات شناسایی شده و سپس با استفاده از تکنیک دلفی خبرگان، هر یک از این اثرات ارزیابی شده و مهم‌ترین آن‌ها تعیین گردید. به‌طور کلی اثرات اجرای این سیاست‌ها در کشور را می‌توان در ۴ بعد اقتصادی، اجتماعی-جمعیتی، کالبدی و زیست‌محیطی شناسایی و دسته‌بندی نمود. بررسی‌ها حاکی از آن است که نتایج این پژوهش با یافته‌های پژوهشگرانی همچون (Pugh, 1995, Townroe, 1996; Killick, 1995; Jamal, 2001;) Hyden & Karlstorm, 1993; Yeboah, 2000; Harris & Fabricius, 2005; Gilbert, 1993; McGee, 2008) که در کشورهای مختلف صورت گرفته است همسو بوده و می‌توان تصدیق نمود که مهم‌ترین اثرات اجرای این برنامه‌ها در شهرها توسعه افقی آن‌ها بوده است. مطابق با یافته‌های (Briggs & Mwamfupe, 2000) که اثرات تعدیل ساختاری را بر شهر دارالسلام تانزانیا بررسی نموده‌اند، آزادسازی و مقررات‌زدایی شرایطی را فراهم نمودند که گسترش

فضایی شهر با سرعتی سریع و سرمایه‌گذاری در مسکن به‌ویژه در منطقه حومه شهری شهر دارالسلام افزایش یافت و در نتیجه گسترش بیشتر این شهر را در طول اجرای این سیاست به همراه داشت. مطابق با یافته‌های (حاجی‌لو همکاران، ۱۴۰۲) پراکنش شهری می‌تواند محرومیت را در حومه‌های شهری و هزینه‌های تخصیص منابع اقتصادی و برقراری عدالت در شهر را برای حکومت‌های محلی یا شهرداری‌ها افزایش دهد.

بر اساس یافته‌های پژوهش، شکل‌گیری اقتصاد غیررسمی به‌عنوان دومین اثر مهم بر شهرها می‌باشد که در پژوهش‌های مختلفی بدان اشاره شده است (Sen, 1989; Riddell, 1997; Harris & Fabricius, 2005; Armstrong & McGee, 2013). مطابق با یافته‌های (Wuyts, 2001) که اثرات سیاست‌های تعدیل ساختاری بر بخش غیررسمی را در تانزانیا بررسی نمود، بخش غیررسمی در تانزانیا در طول اجرای تعدیل به طرز چشمگیری افزایش یافت. در تانزانیا بخش غیررسمی دیگر فقط مختص افراد فقیر نیست، بلکه متعلق به همه گروه‌های اجتماعی از جمله گروه‌های با درآمد متوسط و سرمایه‌داران ثروتمند نیز هست. هر یک از طبقات مختلف از بخش غیررسمی برای اهداف مختلف استفاده می‌کنند. درحالی‌که فقرا از آن برای بقاء، افراد با درآمد متوسط و پایین از آن برای تکمیل درآمد رسمی خود و سرمایه‌داران ثروتمند نیز از آن برای ثروتمندتر شدن استفاده می‌کنند. این وضعیت رقابت را تشدید نموده و اثرات منفی آن بر اکثریت فقیر احساس می‌گردد. مطابق با یافته‌های اصغری زمانی و همکاران (۱۴۰۲) کوچک‌سازی دولت به‌عنوان یکی از شاخص‌های تعدیل، پیامدهای گسترده‌ای بر بازار کار می‌گذارد که منجر به شکل‌گیری و افزایش مشارکت بخش غیررسمی می‌گردد.

عامل سوم تغییر نقش اقتصادی شهرهاست که اجرای برنامه‌های تعدیل ساختاری نقش و کارکرد شهرها را دگرگون ساخته و ماهیت بسیاری از شهرها را تغییر داده است. این عامل نیز با پژوهش‌های بسیاری همچون (Hamza and Roger Zetter, 1998; Pugh, 1995, Townroe, 1996; Riddell, 1997; Harris & Fabricius, 2005; McGee, 2008) همخوانی دارد. مطابق با یافته‌های (Harris, 1996) با اجرای این سیاست‌ها اقتصاد شهرها از یک جایگاه محلی به جایگاه منطقه‌ای، ملی و بین‌المللی ارتقا یافت و دولت محلی نیز نقش خود را از یک ارائه‌دهنده عمومی خدمات به رهبری شهر تغییر داد. شهرها به‌عنوان یک مرکز ارائه خدمات و جریان کالا و خدمات برای بازارها و مبادلات تبدیل شدند. تغییر نقش اقتصادی شهرها، در واقع کار را برای دولت محلی ساخت خواهد کرد. مطابق با یافته‌های (Townroe, 1996) با تغییر نقش اقتصادی شهرها دولت‌های محلی در یک شرایط دوگانه و تنش‌زا قرار خواهند گرفت. از یک سو بایستی از منافع تولیدکننده‌ها در اقتصاد شهری که به دنبال تسهیل شرایط برای استفاده از فرصت‌ها و افزایش بهره‌وری زمین، نیروی کار و سرمایه می‌باشند، حمایت کنند و از سوی دیگر از منافع مصرف‌کننده که تحت تأثیر تغییرات درآمد، دسترسی به خدمات و تسهیلات و احتمالاً تخریب محیط‌زیست محلی قرار دارند، دفاع کنند.

در نهایت، می‌توان گفت که مهم‌ترین نتایج پژوهش حاضر این است که نشان دهد سیاست‌های اقتصادی همچون تعدیل ساختاری اثراتی عمیق و چندجانبه‌ای بر ساختار فضایی، اقتصادی، اجتماعی و زیست‌محیطی شهرها داشته که متأسفانه با وجود پژوهش‌های بسیار، همچنان ناشناخته باقی‌مانده‌اند. بنابراین ضرورت بازنگری در این امر را طلب نموده و نیازمند توجه ویژه‌ای در سیاست‌گذاری‌های آتی خواهد بود.

نتیجه‌گیری

سیاست‌های تعدیل ساختاری که با هدف تثبیت اقتصاد از طریق اصلاحات مختلف همچون آزادسازی، کاهش ارزش پول، خصوصی‌سازی، مقررات‌زدایی و ریاضت اقتصادی انجام می‌شود، تأثیرات عمیقی بر مناطق شهری، به‌ویژه در

کشورهای درحال توسعه داشته است که البته این اثرات چندوجهی است و می‌تواند مثبت و منفی باشد. در این پژوهش ۱۴ اثر شامل شکل‌گیری اقتصاد غیررسمی افزایش رقابت‌پذیری، افزایش قیمت املاک و مستغلات، تغییر نقش اقتصادی شهرها، افزایش مهاجرت روستا-شهری، افزایش فقر شهری، نابرابری و محرومیت اجتماعی، کاهش خدمات اجتماعی، گسترش افقی شهر، گسترش مناطق پیرا شهری، تغییرات کاربری اراضی، افزایش آسیب‌پذیری شهرها، توسعه سکونتگاه‌ها در مناطق آسیب‌پذیر و تهدید امنیت غذایی شده که از طریق تکنیک تحلیل محتوا شناسایی شدند و در ۴ دسته اقتصادی، اجتماعی- فرهنگی، کالبدی و زیست‌محیطی ارائه شده‌اند، گسترش افقی شهرها به‌عنوان مهم‌ترین اثر اجرای این برنامه‌ها بوده است. تعدیل ساختاری اغلب باعث رشد اقتصادی می‌شود که می‌تواند منجر به افزایش تقاضا برای زمین و مسکن در شهرها شود. از سویی دیگر مقررات‌زدایی که شامل کاهش حجم اسناد فرادست و آیین‌ها و دستورالعمل‌هاست می‌تواند محدودیت‌های استفاده از زمین را در شهرها کاهش دهد و رشد و گسترش افقی شهر را تسهیل نماید. بنابراین رشد شتابان، مهاجرت گسترده روستا- شهری و توزیع مجدد نیروی کار در بخش‌های مختلف، توسعه بی‌رویه شهر را به همراه داشته است.

همچنین مطابق با یافته‌ها شکل‌گیری اقتصاد غیررسمی به‌عنوان دومین اثر مهم بر شهرها می‌باشد. ارتباط بین برنامه‌های تعدیل ساختاری و رشد بخش غیررسمی، به‌ویژه در مناطق شهری کشورهای درحال توسعه قابل توجه است. با اجرای اصلاحات اقتصادی توسط دولت‌ها، فعالیت‌های اقتصادی غیررسمی ظهور و گسترش می‌یابند. شاخص‌های مرتبط با برنامه‌های تعدیل ساختاری از جمله اقدامات ریاضتی، که مخارج عمومی را محدود می‌سازد، مقررات‌زدایی، تشویق‌گذار به اقتصادهای مبتنی بر بازار و خصوصی‌سازی نقش مهمی در این فرایند دارند. خصوصی‌سازی و کوچک‌سازی شرکت‌های دولتی معمولاً منجر به از دست دادن مشاغل در بخش رسمی می‌شود. در نتیجه، کارگران و کارمندان به شغل‌های غیررسمی به‌عنوان یک استراتژی بقا روی می‌آورند. اقدامات ریاضتی اغلب به کاهش اشتغال و افزایش بیکاری منجر می‌شود و افراد را ترغیب می‌کند تا فرصت‌هایی را در بازارهای غیررسمی جستجو کنند. همچنین، مقررات‌زدایی از قوانین کار حمایت از کارمندان و کارگران را کاهش می‌دهد و به دلیل انعطاف‌پذیری بالا و درآمد فوری بخش غیررسمی، اشتغال در این بخش جذاب‌تر می‌شود.

عامل سوم تغییر نقش اقتصادی شهرهاست. اجرای برنامه‌های تعدیل ساختاری به دگرگونی نقش و کارکرد شهرها منجر شده و ماهیت بسیاری از آن‌ها را تغییر داده است. با ترویج صادرات و جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی، این برنامه‌ها به تنوع بخشیدن به اقتصاد شهری و کاهش وابستگی به بخش‌های سنتی کمک می‌کنند. آزادسازی اقتصادی و بازارگرایی باعث انتقال فعالیت‌های اقتصادی از بخش دولتی به بخش خصوصی می‌شود. این انتقال می‌تواند شهرها را به قطب‌های تجارت و کارآفرینی تبدیل کند. همچنین با باز شدن اقتصادها، شهرها معمولاً شاهد مهاجرت قابل‌توجهی از روستاها به شهرها هستند، زیرا افراد به دنبال فرصت‌های بهتر می‌باشند. این هجوم شهری می‌تواند چشم‌انداز جمعیتی و اقتصادی شهرها را دگرگون کرده و موجب رشد در بخش‌هایی مانند خدمات و فناوری شود. یکی دیگر از نتایج برنامه‌های تعدیل ساختاری که به تغییر نقش اقتصادی شهرها منجر می‌شود، تشکیل مناطق اقتصادی است. ایجاد مناطق آزاد تجاری و مناطق فرآوری صادرات در شهرها به‌منظور جذب سرمایه‌گذاری خارجی و تقویت صادرات طراحی شده است که در نتیجه، نقش‌های اقتصادی شهری را بازتعریف می‌کند.

بررسی اثرات اجرای تعدیل ساختاری حاکی از آن است سیاست‌های تعدیل ساختاری می‌تواند اثرات مثبت و منفی بر توسعه شهری داشته باشند. از یک‌سو، این سیاست‌ها ممکن است منجر به اقدامات ریاضتی مانند کاهش هزینه‌های عمومی در پروژه‌های زیربنایی شود که می‌تواند به‌عنوان یکی از موانع توسعه شهری باشد. از سوی دیگر، سیاست‌های

تعدیل ساختاری ممکن است اصلاحات اقتصادی را که سرمایه‌گذاری‌های خارجی را جذب می‌کند و رشد شهری را تقویت می‌کند، ترویج نماید. با این حال، تأثیر کلی بر توسعه شهری به عوامل مختلفی از جمله اقدامات سیاستی خاص اجرا شده، بافت محلی و اثربخشی حکمرانی در مدیریت تغییرات ناشی از این سیاست‌ها و مدیریت و ساختار شهرها بستگی خواهد داشت. آنچه حائز اهمیت است شناسایی این اثرات و اتخاذ تدابیری در تصمیم‌گیری‌ها و سیاست‌گذاری‌های شهری جهت کاهش این اثرات می‌باشد. همچنین نیاز به رویکردهای برنامه‌ریزی یکپارچه که تأثیرات فضایی تعدیل ساختاری را بر توسعه شهری و روستایی در نظر گیرد، ترویج سیاست‌هایی است که توزیع عادلانه منابع و اقتصاد محلی را تقویت نماید.

حامی مالی

این مقاله تحت حمایت مادی صندوق حمایت از پژوهشگران و فناوران کشور (INSF) برگرفته شده از طرح شماره «۴۰۱۵۹۹۹» انجام شده است.

سهام نویسندگان در پژوهش

نویسندگان در تمام مراحل و بخش‌های انجام پژوهش سهم برابر داشتند.

تضاد منافع

نویسندگان اعلام می‌دارند که هیچ تضاد منافی در رابطه با نویسندگی و یا انتشار این مقاله ندارند.

تقدیر و تشکر

نویسندگان از همه کسانی که در انجام این پژوهش به ما یاری رساندند، به‌ویژه کسانی که کار ارزیابی کیفیت مقالات را انجام دادند، تشکر و قدردانی می‌نمایند.

منابع

- احمدی، علی محمد و مهرگان، نادر. (۱۳۸۴). تأثیر سیاست‌های تعدیل اقتصادی بر توزیع درآمد در ایران. *مجله تحقیقات اقتصادی*، ۷۰، ۲۰۹-۲۳۲. <https://dor.isc.ac/dor/20.1001.1.00398969.1384.40.3.8.8>
- اصغری زمانی، اکبر؛ روستایی، شهریور و محمدی ترکمانی، حجت. (۱۴۰۲). تبیین عوامل و پیامدهای رانت بر فضاهای شهری، مطالعه موردی: شهر تبریز. *مجله شهر پایدار*، ۶(۲)، ۵۹-۷۷. <https://doi.org/10.22034/jsc.2022.299273.1526.77-59>
- حاجی‌لو، مهران؛ مشکینی، ابوالفضل؛ قائدرحمی، صفر و میره‌ای، محمد. (۱۴۰۲). شناسایی پیامدهای مالی و اقتصادی پراکنش افقی شهری بر مدیریت شهری. *مجله شهر پایدار*، ۶(۴)، ۱-۲۵. <https://doi.org/10.22034/jsc.2024.339184.1614.25-1>
- حشمتی، مریم؛ اسدی داودآبادی، محمدحسین؛ علی احمدی، امید. (۱۴۰۳). بررسی تأثیر برنامه‌های تعدیل ساختاری بر ایجاد نابرابری اجتماعی (مطالعه موردی واحدهای تولیدی شهرستان اراک). *فصلنامه جغرافیا (برنامه‌ریزی منطقه‌ای)*، ۱۴(۵۴)، ۱۴۱-۱۶۰. <https://doi.org/10.22034/jgeoq.2024.333064.3605.160>
- سبحانی، حسن و ملکی، بهروز. (۱۳۸۸). ارزیابی گذار اقتصادی تحت آموزه‌های نئولیبرالیسم. *جستارهای اقتصادی*، ۶(۱۱)، ۳۳-۶.
- شیرعلی، اسماعیل. (۱۳۹۹). سیاست‌های تعدیل ساختاری دولت سازندگی و شاخص‌های فلاکت اقتصادی در ایران. *فصلنامه جامعه‌شناسی سیاسی ایران*، ۲(۱۰)، ۱۰۶-۱۳۱. <https://doi.org/10.30510/psi.2020.201114.1062.131-106>
- فرزانه، احسان و حسینی، مجید. (۱۳۹۹). بررسی شیوه و نتایج اجرای برنامه بدیل ساختاری در ایران. *دو فصلنامه جستارهای انقلاب اسلامی*، ۲(۴)، ۱۰۶-۱۲۵.

مهدوی عادل، محمدحسین و کلائی، محمدرضا. (۱۳۸۹). بررسی کارآمدی اصلاح قیمت‌های نسبی در بستر افتراق میان اهداف و نتایج تعدیل ساختاری. *مجله دانش و توسعه*، ۱۷(۳۰)، ۲۲-۵۰. <https://doi.org/10.22067/pm.v17i30.27236>.

هاروی، دیوید. (۱۳۹۱). *تاریخ مختصر نئولیبرالیسم*. ترجمه: محمود عبدالله زاده، تهران: انتشارات دات.

یاراحمدی، زهرا. (۱۳۹۵). بررسی تأثیر سیاست‌های برنامه تعدیل ساختاری از طریق مصرف‌گرایی بر تغییر سبک زندگی طبقات مختلف کشور (مطالعه موردی: مقایسه سال‌های قبل و پس از اجرای برنامه تعدیل ساختاری توسط دولت سازندگی). پایان‌نامه کارشناسی ارشد علوم اجتماعی، دانشگاه الزهراء، تهران.

References

- Abah, D., & Naankiel, P. W. (2016). Structural adjustment programme in Nigeria and its implications on socio-economic development, 1980-1995. *The Calabar Historical Journal*, 6(2), 1-7.
- Adisson, F., & Artioli, F. (2020). Four types of urban austerity: Public land privatisations in French and Italian cities. *Urban Studies*, 57(1), 75-92. <https://doi.org/10.1177/0042098019827517>.
- Agnello, L., & Sousa, R. M. (2014). How does fiscal consolidation impact on income inequality?. *Review of Income and Wealth*, 60(4), 702-726 <https://doi.org/10.1111/roiw.12004>.
- Ahmadi, A.M., & Mehrgan, N. (2005). The impact of economic adjustment policies on income distribution in Iran. *Journal of Economic Research (Tahghighat- E- Eghtesadi)*, 40(3), 209-232. [In Persian].
- Ahmed, I. I., & Lipton, M. (1997). *Impact of structural adjustment on sustainable rural livelihoods: a review of the literature*. Brighton: Institute of Development Studies.
- Aina, T. A., Chachage, C. S. L., & Annan-Yao, E. (2004). Globalization and social policy in Africa. *Council for the Development of Social Science Research in Africa*. <https://ixtheo.de/Record/484311727>
- Alazzawi, S., & Hlasny, V. (2025). The Inflationary Impact of a Large Devaluation across the Income Distribution: The Case of Egypt in 2016. *Journal of African Economies*, 34(1), 26-52. <https://doi.org/10.1093/jae/ejad025>.
- Alesina, A., & Perotti, R. (1997). Fiscal adjustments in OECD countries: composition and macroeconomic effects. *Staff Papers*, 44(2), 210-248. <https://doi.org/10.2307/3867543>.
- Alesina, A., & Ardagna, S. (1998). Tales of fiscal adjustment. *Economic policy*, 13(27), 488-545. <https://doi.org/10.1111/1468-0327.00039>.
- Alesina, A., & Ardagna, S. (2010). Large changes in fiscal policy: taxes versus spending. *Tax policy and the economy*, 24(1), 35-68. <https://doi.org/10.1086/649828>.
- Amin, A. A. (1998). Cameroon's fiscal policy and economic growth. *The African Economic Research Consortium*.
- Anyinam, C. (1994). Spatial implications of structural adjustment programmes in Ghana. *Tijdschrift voor economische en sociale geografie*, 85(5), 446-460. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9663.1994.tb00703.x>.
- Armstrong, W., & McGee, T. G. (2013). *Theatres of accumulation: Studies in Asian and Latin American urbanization*. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203716168>.
- Asghari Zamani, A., Mohamadi Torkamani, H. & Roostaei, S. (2023). Explaining the Factors and Consequences of Rent on Urban Spaces (Case Study: Tabriz City). *Journal of Sustainable city*, 6(2), 59-77. [In Persian].
- Babb, S. L., & Kentikelenis, A. E. (2018). *International financial institutions as agents of neoliberalism*. The SAGE handbook of neoliberalism, 16-27.
- Ball, L., Furceri, D., Leigh, D. & Loungani, P., (2013). *The Distributional Effects of Fiscal Consolidation*, IMF Working Paper 13/151 (Washington: International Monetary Fund).
- Bates, D. C. (2007). The Barbecho crisis, la plaga del Banco, and international migration: structural adjustment in Ecuador's southern Amazon. *Latin American Perspectives*, 34(3), 108-122. <https://doi.org/10.1177/0094582X07300591>.

- Becker, C. M., Hamer, A. M., & Morrison, A. R. (1994). *Beyond urban bias in Africa: urbanization in an era of structural adjustment*. James Currey Publishers.
- Bhutta, Z.A. (2001). Structural adjustments and their impact on health and society: a perspective from Pakistan, *International Journal of Epidemiology*, 30(4), 712-716. <https://doi.org/10.1093/ije/30.4.712>.
- Briggs, J., & Mwamfupe, D. (2000). Peri-urban development in an era of structural adjustment in Africa: the city of Dar es Salaam, Tanzania. *Urban studies*, 37(4), 797-809. <https://doi.org/10.1080/00420980050004026>.
- Burgess, S., Knetter, M., & Michelacci, C. (2000). Employment and output adjustment in the OECD: a disaggregate analysis of the role of job security provisions. *Economica*, 67(267), 419-435. <https://doi.org/10.1111/1468-0335.00216>.
- Cobbe, J. (1993). *The World Bank's Adjustment Dissected*. Indiana University Press, 40(4), 100-102.
- Coburn, D. (2000). Income inequality, social cohesion and the health status of populations: the role of neo-liberalism. *Social science & medicine*, 51(1), 135-146. [https://doi.org/10.1016/S0277-9536\(99\)00445-1](https://doi.org/10.1016/S0277-9536(99)00445-1).
- Coenen, G., Straub, R., & Trabandt, M. (2012). Fiscal policy and the great recession in the euro area. *American Economic Review*, 102(3), 71-76. [10.1257/aer.102.3.71](https://doi.org/10.1257/aer.102.3.71).
- Crisp, B. F., & Kelly, M. J. (1999). The socioeconomic impacts of structural adjustment. *International Studies Quarterly*, 43(3), 533-552. <https://doi.org/10.1111/0020-8833.00134>.
- Daddieh, C. (1995). *Structural adjustment programs and regional integration: compatible or mutually exclusive*. Beyond Economic Liberalization in Africa: Structural Adjustments and the Alternatives, 243-271.
- El Shaarawy, B., Abdel-Latif, M. M., & Salheen, M. A. (2024). Understanding the implications of successive waves of currency devaluation and associated government reforms for real estate market. *HBRC Journal*, 20(1), 275-299. <https://doi.org/10.1080/16874048.2024.2310457>
- Farzaneh, E. and Hosseini, M. (2021). Investigating the Method of Structural Adjustment Program and Results of Its Accomplishment in Iran. *Islamic Revolution Studie*, 2(4), 106-125. [In Persian].
- Fashoyin, T., & Matanmi, S. (1996). Democracy, labour and development: transforming industrial relations in Africa. *Industrial Relations Journal*, 27(1), 38-49. <https://doi.org/10.1111/j.1468-2338.1996.tb00756.x>.
- Forster, T., Kentikelenis, A. E., Reinsberg, B., Stubbs, T. H., & King, L. P. (2019). How structural adjustment programs affect inequality: A disaggregated analysis of IMF conditionality, 1980-2014. *Social science research*, 80, 83-113. <https://doi.org/10.1016/j.ssresearch.2019.01.001>.
- Gardezi, H. N. (2004), Globalization and Pakistan Dilemma of Development. *The Pakistan Development Review*, 43(4), 423-440.
- Giavazzi, F., & Pagano, M. (1990). Can severe fiscal contractions be expansionary? Tales of two small European countries. *NBER macroeconomics annual*, 5, 75-111. <https://doi.org/10.1086/654131>.
- Gilbert, A. (1993). Third world cities: the changing national settlement system. *Urban studies*, 30(4-5), 721-740. <https://doi.org/10.1080/00420989320081891>.
- Hajilo, M., Meshkini, A., GhaedRahmati, S. and Mirehei, M. (2023). Identifying the Financial and Economic Consequences of Urban Sprawl on Urban Management. *Journal of Sustainable city*, 6(4), 1-25. [In Persian].
- Hamza, M., & Zetter, R. (1998). Structural adjustment, urban systems, and disaster vulnerability in developing countries. *Cities*, 15(4), 291-299. [https://doi.org/10.1016/S0264-2751\(98\)00020-1](https://doi.org/10.1016/S0264-2751(98)00020-1).
- Harris, N. (1994). *Structural adjustment and cities: three papers*. DPU Working Paper No. 63.
- Harris, N., & Fabricius, I. (Eds.). (2005). *Cities and structural adjustment*. London, Routledge.
- Harvey, D., (2011). *A brief history of neoliberalism*. Translated by, Mahmoud Abdollahzadeh, Tehran, Dot. [In Persian].
- Herbst, J. (1991). Labor in Ghana under structural adjustment: The politics of acquiescence. Ghana. *The political economy of recovery*, 173-192. <https://doi.org/10.1515/9781685859299-013>.

- Heshmati, M., Asadi, M H., Ahmadi, O A. (2024). Investigating The Impact Of Structural Adjustment Programs On Creating Social Inequality (Case Study: Production Units Of Arak City). *Geography(Regional Planning)*, 14(54), 141-160
- Hyden, G., & Karlstrom, B. (1993). Structural adjustment as a policy process: The case of Tanzania. *World Development*, 21(9), 1395-1404. [https://doi.org/10.1016/0305-750X\(93\)90120-X](https://doi.org/10.1016/0305-750X(93)90120-X)
- Jamal, H. (2003). Poverty and inequality during the adjustment decade: Empirical findings from household surveys. *The Pakistan Development Review*, 125-135. <https://www.jstor.org/stable/41260531>.
- Jaumotte, F., Lall, S., & Papageorgiou, C. (2013). Rising income inequality: technology, or trade and financial globalization?. *IMF economic review*, 61(2), 271-309.
- Kentikelenis, A. E., & Babb, S. (2019). The making of neoliberal globalization: Norm substitution and the politics of clandestine institutional change. *American journal of sociology*, 124(6), 1720-1762. <https://doi.org/10.1086/702900>.
- Killick, T. (1995). Structural adjustment and poverty alleviation: an interpretative survey. *Development and Change*, 26(2), 305-330. <https://doi.org/10.1111/j.1467-7660.1995.tb00554.x>.
- Konadu Agyemang, K. W. A. D. W. O. (2001). Structural adjustment programs and housing affordability in Accra, Ghana. *Canadian Geographer/Le Géographe Canadien*, 45(4), 528-544. <https://doi.org/10.1111/j.1541-0064.2001.tb01500.x>.
- Li, Y., & Rama, M. (2023). *Private Cities: Implications for Urban Policy in Developing Countries*. Policy Research Working Paper Series 9936, The World Bank.
- Logan, B. I. (1995). The traditional system and structural transformation in Subsaharan Africa. *Growth and change*, 26(4), 495-523. <https://doi.org/10.1111/j.1468-2257.1995.tb00182.x>
- Loxley, J. (1990). Structural adjustment in Africa: reflections on Ghana and Zambia. *Review of African Political Economy*, 17(47), 8-27. <https://doi.org/10.1080/03056249008703845>.
- Lugalla, J. L. (1993). *Structural adjustment policies and education in Tanzania*. In Gibbon. Peter, Social Change and Economic Reform in Africa, Uppsala, Sweden, Nordiska Afrikainstitutet, 184-214.
- Mahdavi Adeli, M.H., & Kalaei, M.R., (2010). Survey the Relative Prices Reform Efficiency in the Context of Difference between Objectives of Structural Adjustment and its Consequences. *Journal of Knowledge and Development*, 17(30). 22-50. [In Persian].
- Mars, H. (2011). Structural adjustment program of IMF and World Bank (Doctoral dissertation, KDI School).
- McCarthy-Arnolds, E. (1994). The Right to Food: Questions of Entitlement under Structural Adjustment Policies. *Economic Justice in Africa: Adjustment and Sustainable Development*, 117-135.
- McGee, J. (2008). *Evaluating long term political consequences of economic restructuring programs*. University of Rhode Island, Senior Honors Projects. <https://digitalcommons.uri.edu/srhonorsprog/89/>.
- Mikell, G. (1995). African structural adjustment: women and legal challenges. *John's L. Rev.*, 69, 7.
- Moyo, S. (2000). *Land reform under structural adjustment in Zimbabwe: land use change in the Mashonaland provinces*. Nordic Africa Institute.
- Muenen, J. C. (1995). *Structural adjustment, labor commitment and cooperation in the Ugandan service sector*. Beyond Economic Liberalization in Africa: Structural Adjustment and the Alternatives, edited by Kidane Megisteab and B. Ikubolajeh Logan. London, England: Zed Books.
- Ntakana, K., & Mbanga, S. (2019). *Privatization of urban public spaces and its impact on sustainable cities and social inclusion*. In Paper to the South Africa Sweden Universities Forum (SASUF) Conference on Sustainable Urbanization, Port Elizabeth, South Africa. <https://hdl.handle.net/10210/405690>.
- Oberdabernig, D. A. (2010). The effects of structural adjustment programs on poverty and income distribution. *In Seminar in International Economics, Vienna*, 4, 1980-2014.
- Oberdabernig, Doris A., (2013). Revisiting the effects of IMF programs on poverty and inequality. *World Dev.* 46, 113–142. <https://doi.org/10.1016/j.worlddev.2013.01.033>

- Ogola, C. (2025). Structural Adjustment Programs (SAPS) and Social, Economic and Political Stability of the Least Developed Countries Since 1980s. *International Journal of Research Publication and Reviews*, 6(1), 965-975. <https://dx.doi.org/10.2139/ssrn.5087434>.
- Potts, D. (1997). Structural adjustment and poverty: perceptions from Zimbabwe. *Indicator South Africa*, 14(3), 83-88.
- Pugh, C. (1995). International structural adjustment and its sectoral and spatial impacts. *Urban Studies*, 32(2), 261-285. <https://doi.org/10.1080/00420989550013077>.
- Rakodi, C. (1994). Urban poverty in Zimbabwe: Post-independence efforts, household strategies and the short-term impact of structural adjustment. *Journal of International Development*, 6(5), 655-663. <https://doi.org/10.1002/jid.3380060511>.
- Riddell, B. (1997). Structural adjustment programmes and the city in tropical Africa. *Urban Studies*, 34(8), 1297-1307. <https://doi.org/10.1080/0042098975646>.
- Salotti, S., & Trecroci, C. (2018). Cross-country evidence on the distributional impact of fiscal policy. *Applied Economics*, 50(51), 5521-5542. <https://doi.org/10.1080/00036846.2018.1487001>.
- Sen, A. (1996). Economic reforms, employment and poverty: Trends and options. *Economic and Political Weekly*, 2459-2477.
- Shirali, E. (2020). Structural Adjustment Policies in Construction Government and Economic Weakness Indicators in Iran. *Political Sociology of Iran*, 3(3), 189-214. [In Persian].
- Shrestha, P., & Gurran, N. (2024). Breaking the rules? Informal housing, urban deregulation and secondary dwellings in Australia. *European Urban and Regional Studies*, 31(4), 394-410. <https://doi.org/10.1177/09697764221145436>.
- Sobhani, H., & Maleki, B. (2009). Assessment of Economic Transition under Neoliberalism Teachings. *Journal of Economic Essays; an Islamic Approach*, 6(11), 33-60. [In Persian].
- Stiglitz, J. (2002). *and Neoliberalism*. New York: WW Norton.
- Stren, R. (1996). Urban research and urban researchers in developing countries. *International Social Science Journal*, 48(147), 107-119. <https://doi.org/10.1111/j.1468-2451.1996.tb00062.x>.
- Theodore, N. (2020). Governing through austerity: (II) logics of neoliberal urbanism after the global financial crisis. *Journal of Urban Affairs*, 42(1), 1-17. <https://doi.org/10.1080/07352166.2019.1623683>.
- Thiessen, U. (2003). Fiscal decentralisation and economic growth in high income OECD Countries. *Fiscal studies*, 24(3), 237-274. <https://doi.org/10.1111/j.1475-5890.2003.tb00084.x>.
- Thomas, c., and WWN, P. (1997). *Globalization and the South* (Houndmills, Basingstoke: Macmillan Press).
- Townroe, P. (1996). *Chapter Eleven Sheffield: restructuring of a city economy over two decades*. Cities And Structural Adjustment, 198.
- Whitehead, Ph, & Crawshaw, P., (2014). A tale of two economies: the political and the moral in neoliberalism. *International Journal of Sociology and Social Policy*, 34 (1/2), 19-34. <https://doi.org/10.1108/IJSSP-09-2012-0082>.
- Woo, J., Bova, E., Kinda, T., & Sophia Zhang, Y. (2017). Distributional consequences of fiscal adjustments: what do the data say?. *IMF Economic Review*, 65, 273-307. [10.1057/s41308-016-0021-1](https://doi.org/10.1057/s41308-016-0021-1)
- Wuyts, M. (2001). Informal economy, wage goods and accumulation under structural adjustment theoretical reflections based on the Tanzanian experience. *Cambridge Journal of Economics*, 25(3), 417-438. <https://doi.org/10.1093/cje/25.3.417>.
- Yar Ahmadi, Z., (2016). *Investigating the impact of structural adjustment program policies through consumerism on changing the lifestyles of different classes in the country (Case study: Comparison of the years before and after the implementation of the structural adjustment program by the construction government)*. Master dissertation, Alzahra University, Tehran, Iran. [In Persian].
- Yeboah, I. E. (2000). Structural adjustment and emerging urban form in Accra, Ghana. *Africa Today*, 61-89.
- Zhang, Y., & Wan, G. (2017). Exploring the trade-urbanization nexus in developing economies: Evidence and implications. <https://www.econstor.eu/handle/10419/163135>
- Zhang, H., & Wang, X. (2018). The impact of structural adjustment on housing prices in China. *Asian Pacific Economic Literature*, 32(1), 108-119. <https://doi.org/10.1111/apel.12221>.

Zhang, W., Wang, J., & Ou, X. (2024). Trade liberalization, city size, and urban wage premium: evidence from China's city and individual micro-data. *Humanities and Social Sciences Communications*, 11(1), 1-11. <https://doi.org/10.1057/s41599-024-02681-7>.